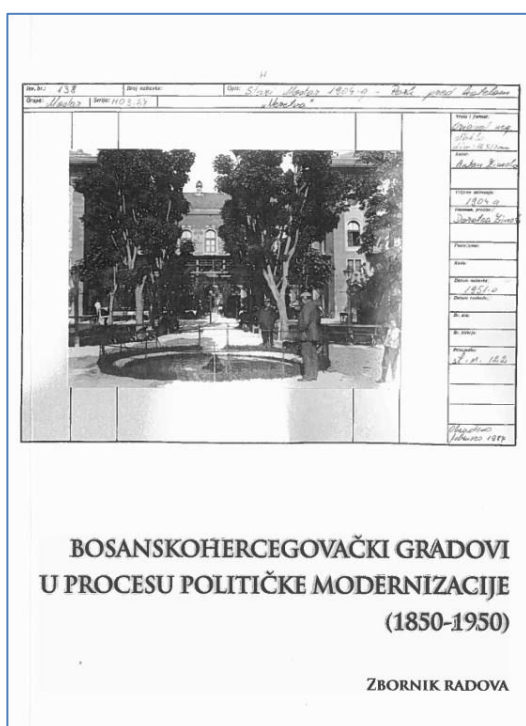


Mr. Semir HADŽIMUSIĆ

## ZBORNİK RADOVA: Bosanskohercegovački gradovi u procesu političke modernizacije (1850-1950)



Zbornik radova sa naučnog skupa „Bosanskohercegovački gradovi u procesu političke modernizacije (1850-1950)“ iz štampe je izašao 2013. godine.<sup>1</sup> Izdavač ove publikacije je Muzej Hercegovine Mostar i IKD“University Press“ d.o.o. Sarajevo, a izdanje je dio Edicije „Mustafa Imamović bira za Vas“. Urednici zbornika radova su prof. dr. Adnan Velagić i Asim Krhan. Za ilustracije na korici korištena je Arhivska kartica Muzeja Hercegovine s fotografijom Stari Mostar iz 1904. godine.

Zbornik na 147. stranica donosi deset radova koji su grupisani u dvije tematske cjeline: *Opće prilike i kretanja u Bosni i Hercegovini 1850-1950.*, te *Lokalni aspekt*

*bosanskohercegovačke moderne*. Na početku zbornika nalazi se *Predgovor* koji potpisuje prof. dr. Adnan Velagić, dok je na kraju dat program naučnog skupa.

Zbornik otvara prilog prof. dr. Roberta J. Donia<sup>2</sup>, *U visinu i u širinu: „Univerzalno“ u urbanizaciji Bosne i Hercegovine*. Ovaj prilog prof. Donia mogli bi svrstati u jedan vid kratkog osvrt na stanje urbanizacije u Bosni i Hercegovini od 1850. do 1950. u kontekstu globalnih trendova urbanizacije u navedenom periodu. Autor navodi da su bosanskohercegovački urbani centri sredinom 19.

<sup>1</sup> Zbornik radova *Bosanskohercegovački gradovi u procesu političke modernizacije (1850-1950)* je rezultat istoimenog međunarodnog naučnog skupa koji je u organizaciji Muzeja Hercegovine održan u Mostaru 16. septembra 2011. godine.

<sup>2</sup> *Centar za proučavanje Rusije i Istočne Evrope, Univerzitet Mičigen, SAD*

stoljeća se jedva mogli kvalificirati kao mali gradovi, za razliku od 1950. godine kada se odvija ekspanzija urbanizacije postojećih i novih mjesta življenja. Poseban osvrt autor daje na arhitekturu u BiH za vrijeme Austrougarske uprave, s naglaskom na djela historicizma. /str. 11-15/.

Doc.dr. Dževad Drino<sup>3</sup>, *Tranzicija gradskog prava u periodu bosanskohercegovačke moderne*. Autor ukazuje da se povijesni razvoj gradskog prava na području Bosne i hercegovine može pratiti od najstarijih početaka urbanizacije na ovim prostorima, dok svoje „cjelovito oformljenje“ doživljava modernim urbanim razvitkom u periodu austrougarske vlasti. Kako ističe, u tom periodu dolazi do konstituisanja i savremenog organizovanja gradskih zajednica na principima moderne lokalne samouprave čime bh. gradovi postaju nosioci evropske urbane pravne misli. Prof. Drino govori o najstarijim naseljima rimskog tipa (civitates, municipia) što su na području BiH bile Domavia (Srebrenica) i Aqua S(Ilidža), preko srednjovjekovnih naselja gdje ističe da se spominje 300 toponima za različita naseljena mjesta, gradove, podgrađa, trgove, trgovišta, utvrde, kaštele. Izdvajaju se rudarski centri i trgovi Srebrenica, Olovo, Fojnica, Jajce...(isti posjeduju gradsku blagajnu i pečat). Dalje, daje kratak presjek razvoja gradova u osmanskome i opširnija razmatranja za uastrougarski period. Tada se donose prvi općinski Statuti za Sarajevo, Bijeljino, Mostar, a potom i za druge gradove, čime se i bh pravni sistem svrstava u evropski kontinentalni pravni i civilizacijski krug. /str. 17-22/.

Prof. dr. Ivan Balta<sup>4</sup>, *Neke promjene kulturno-urbanog života za vrijeme Austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini*. Autor uglavnom na osnovu objavljenih i neobjavljenih izvora (pretežno na mađarskom jeziku) daje značajna zapažanja o promjeni načina života u Bosni i Hercegovini krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Prof. Balta navodi da je razdoblje valije Šerif Osman-paše bilo posebno važno za razvoj bosanskih gradova, ističući da su tada provedene reforme važne za privredni i društveni napredak. Ipak, po autoru austrougarsko razdoblje jeste presudno kada je u pitanju oblikovanje modernih gradova po evropskom uzoru. Prof. Balta predstavlja Josipa Vancaša kao projektanta koji je promijenio urbanu fizionomiju Sarajeva, ali i drugih gradova BiH. Navodi se da je Vancaš napravio 230 projekata visoke gradnje, a koristio je orijentalne, srednjovjekovne, renesansne i moderne stilove. Autor kroz priloge ovoga rada donosi brojne izvode iz štampe, te statističke podatke o Zemaljskoj upravi, željeznici, školstvu, te svakodnevnom životu stanovništva u Bosni i hercegovini. /str. 23-48/.

Dr. sc. Ibrahim Kajan<sup>5</sup>, *Političke preobrazbe i procesi književne procedure i oblici* (str.49-58.) Autor ovog teksta govori o kulturnim prilikama u Bosni i Hercegovini za vrijeme Austrougarske uprave Bosnom i Hercegovinom, te izmeđuostalog navodi da je osim „europiziranju“ i osuvremenjavanju procesa i

---

<sup>3</sup> Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

<sup>4</sup> Filozofski fakultet Osijek, Hrvatska

<sup>5</sup> Fakultet humanističkih nauka Univerziteta „Džemal Bijedić“ Mostar

tokova u privredi, urbanizaciji, prosvjeti, isto bilo prisutno i u kulturi. Prof. Kajan dalje apostrofira da je za vrijeme 40. godina austrougarske vladavine u BiH izlazilo oko 200 listova i časopisa različitih provenijencija, od kojih su za razvoj književnosti posebno važna glasila Bosanska vila, Osvit, Nada, Behar, Biser i slično. /str. 49-58/.

Druga tematska cjelina ove publikacije nosi naziv *Lokalni aspekt bosanskohercegovačke moderne*. Prvi prilog pod nazivom *Gradačac kao upravno-političko središte 1878-1941*. dolazi iz pera prof. dr. Mustafe Imamovića<sup>6</sup>. Radi se o izlaganju koje je pripremljeno na osnovu publikacije istog autora: „Gradačac 1878-1941., upravno-politički položaj“, Sarajevo 2011. Autor navodi da se već tri stoljeća u shematizmu lokalne uprave u Bosni i Hercegovini, Gradačac tretira kao središte srednje Posavine, te dijela Majevice i Trebave. Autor pravi presjek i objašnjava upravni položaj Gradačca još od 1702. godine kada je postao središte kapetanije, pa sve do Drugog svjetskog rata. Profesor Imamović na stranicama ovog rada objašnjava i događaje vezane za ukidanje i ponovo uspostavljanje sreskog odbora u Gradačcu 1931/2. godine. Dalje, autor predstavlja i objašnjava demografsko-socijalne promjene u Gradačcu proučavanog perioda. /str. 61-72/.

Prof.dr. Izet Šabotić<sup>7</sup> u radu *Donja Tuzla u vremenu od 1850.-1878. - počeci modernog razvoja*, na osnovu historijskih izvora prvog reda (uključujući sidžile Orientalne zbirke Arhiva Tuzlanskog kantona), te relevantne literature objašnjava razvoj Donje Tuzle u periodu kada je ista bila sjedište Zvorničkog kajmakamluka/sandžaka(1851-1878). Radi se o periodu kada Bosnom izmeđuostalih upravljaju valije Omer Lutfi paša i Šerif Osman-paša, dok se na čelu Zvorničkog kajmakamluka izmijenjalo deset kajmakama. Kako navodi prof. Šabotić, za razvoj Donje Tuzle kao privrednog, kulturnog i zanatskog centra najviše je urađeno kad su na čelu kajmakamluka bili Rauf-paša i Hilmi-paša. Tada su građeni putevi od Gračanice do Tuzle, iz Tuzle za Brčko, Zvornik, te cesta za Šibošnicu. Radilo se i na uređenju grada koji dobiva šetalište, kafanu i čitaonicu s prvim novinama. Autor dalje navodi da je 1869. otvorena prva ruždija u Donjoj Tuzli, da u Tuzlu dolazi prvi školovani ljekar Mehmed Šerbić, ali i da u ovom periodu nastaju čuvene sevdalinke u kojim je opjevana Tuzla (*Butum/Donju Tuzlu opasala guja, Pod Tuzlom se zeleni meraja*) i slično. Autor svoje izlaganje obogaćuje i priložima (*Plan Donje Tuzle s kraja osmanskog i početka austrougarskog perioda*), kao i fotografijama iz fundusa Fotografske zbirke Arhiva Tuzlanskog kantona. /str. 73-87/.

U radu pod nazivom *Srebrenik – renesansa izgubljenog grada*, autor prof. dr. Edin Mutapčić<sup>8</sup>, na osnovu objavljenih historijskih izvora i relevantne literature predstavlja razvojni put Srebrenika. Autor govori o velikom značaju Srebrenika u periodu srednjovjekovne bosanske države, ali i periodu stagnacije zbog gubitka strateške važnosti u vrijeme osmanske uprave Bosnom kada, kako prof.

---

<sup>6</sup> Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu

<sup>7</sup> Arhiv Tuzlanskog kantona – Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

<sup>8</sup> Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli

Mutapčić navodi, konfiguracija terena oko srednjovjekovne tvrđave ne dopušta da se tokom datog perioda formira značajniji urbani centar. Na osnovu ovog izlaganja saznajemo da je „renesansa“ u urbanom razvoju Srebrenika uslijedila tek po izgradnji pruge Brčko-Banovići krajem 1946. godine. Tada se formira novo urbano naselje Srebrenik, koje će od 1952. godine postati i središte općine. /str. 89-111/.

Svoj doprinos na stranicama ovog zbornika je dao i mr. sc. Jasmin Branković<sup>9</sup>, predstavljajući temu *Urbani razvitak grada Mostara za vrijeme austrougarske uprave (1878-1918)*. Koristeći se objavljenim historijskim izvorima i literaturom, autor govori o urbanom razvoju Mostara za vrijeme četrdesetogodišnje austrougarske uprave Bosnom i Hercegovinom. Važno je napomenuti da autor pri obradi teme pravi okvirni presjek postanka i razvitka Mostara od srednjeg vijeka, pa do perioda zadatog samom temom. Pri tome, magistar Branković apostrofira 16. stoljeće kao najznačajniji dio iz osmanskog perioda uprave ovim područjem. Dalje, navodi da je do sredine 18. stoljeća Mostar već imao više od 35 formiranih mahala. U periodu 1878-1918., kako navodi autor, Mostar doživljava transformaciju iz gradskog naselja orijentalno-islamskog u moderno urbano središte zapadnoevropskog tipa. Izgrađene su desetine javnih objekata, kao što su Okružni sud i zatvor, Kotarski sud, Gimnazija, Hotel „Bristol“, Hotel „Neretva“, Oficirska i činovnička kasina, sinagoga, Franjevački samostan, Vakufski dvor, mostovi, vodovod i kanalizacija, izrada prvog regulacionog plana, te drugi doprinosi ka daljoj urbanizaciji. Autor ističe da je pored izgradnje pomenutih zdanja, Mostar i dalje zadržao svoju orijentalnu fizionomiju. /str. 113-123/.

Autorski tandem, mr. sc. Rusmir Djedović i Benjamin Bajrektarević<sup>10</sup>, prof., u radu *Tuzla od tradicionalnog orijentalnog do modernog evropskog industrijskog grada* predstavljaju pregled urbanog razvoja grada na zrnju soli do 19. stoljeća i docnije sve do druge polovine 20. stoljeća. Koristeći topografske karte i katastarske planove, kao i relevantnu literaturu, autori u prvom promatranom periodu daju kratki opis prostorno-teritorijalne strukture grada Tuzla, navodeći i opisujući posebno Utvrdu-Palanku kao historijsko-urbano jezgro, a potom ukratko govore o svih dvadeset gradskih mahala, prigradskim mahalama i naseljima. U drugom dijelu rada, autori se bave procesom razvoja rudarstava, energetike i industrije, te utjecajem istog na urbani razvoj Tuzle i njenu transformaciju u moderni evropski industrijski grad. Oni ističu kako je središte Tuzle postepeno iz bosansko-orijentalne čaršije izraslo u središte evropskog tipa s hotelima, trgovinama, uslužnim i kulturnim sadržajima. /str.125-134/.

Psoljednji rad koji je publiciran u ovom zborniku jeste rad pod nazivom *Politička akcija mostarskih Muslimana u Rimu 1942. godine*, autora prof. dr. Adnana Velagića<sup>11</sup>. Na osnovu historijskih izvora prvog reda, a prije svega

---

<sup>9</sup> Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke

<sup>10</sup> Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, Tuzla

<sup>11</sup> Fakultet humanističkih nauka Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

„Zbirke njemačkih dokumenata“ i „zbirke ustaško-domobrinskih dokumenata“, koje su pohranjene u Arhivu Hercegovačko-neretvanskog kantona u Mostaru, prof. Velagić nam donosi veoma zanimljivu raspravu o jednom važnom pitanju kakvo je naslovljeno u temi. Naime, autor govori o ugroženosti Muslimana (Bošnjaka) u Mostaru i okolini na početku ratnog vihora Drugog svjetskog rata na tim prostorima i blagih reakcija ustaške vlasti i okupacionih italijanskih snaga na potrebe da se Bošnjaci tada zaštite prvenstveno od četničke najazde i zločina. S tim u vezi, autor objašnjava način samoorganiziranja mostarskih Bošnjaka pod vodstvom Omera Džabića, Ahmeda Karabega, Ibrahima Fejića i drugih lokalnih prvaka, koji su osnovali „Akcioni odbor“, te započeli direktne pregovore s italijanskim okupatorom. Ova delegacija je od 17. do 25. oktobra 1942. godine boravila u Rimu gdje su se izmeđuostalih sastali s italijanskim predstavnikom grofom Cianom, kao i sa palestinskim muftijom El-Huseinom. Autor konsultujući više izvora različite provinijencije u ovom radu nastoji što vjerodostojnije predočiti navedene događaje. /str. 135-142/.

Korisno je istaći da se na 147. stranici ove publikacije nalazi kratka biografija Antona Zimola (1866-1952), autora fotografije koja je korištena kao dio ilustracije naslovne strane prikazanog Zbornika radova ( fotografija: Stari Mostar - *Park pred hotelom Neretva*, Mostar 1904. godine)

Zbornik radova „Bosanskohercegovački gradovi u procesu političke modernizacije (1850-1950)“ donosi deset veoma zanimljivih radova koji svaki ponaosob donosi nova saznanja i promišljanja o navedenoj problematici. Neki od radova su nastali korišćenjem historijskih izvora prvog reda, komparacijom istih s relevantnom literaturom ili pak samo na osnovu literature.

Kroz prezentirane radove vidljivo je da su autori najveću pažnju posvetili austrougarskom periodu razvoja bosanskohercegovačkih gradova, što je uglavnom opravdano uzimajući u obzir posmatrane pokazatelje do kojih su došli. Međutim, ova istraživanja dati će dobru osnovu za dalju nadgradnju postojećih saznanja, te perspektive za istraživanje nekih drugih historijskih perioda (period između dva svjetska rata) ovih ili drugih gradova Bosne i Hercegovine. Imajući u vidu latinsku izreku „Verba volant scripta manent“, ali i potrebe konstantnog istraživanja i obogaćivanja historiografije, objavljivanje saznanja s naučnih konferencija (Zbornik radova i slično) je potreban i društveno svrsishodan proces. Ipak, prilikom pripremanja istih nužno je voditi računa o poštivanju načela naučnih, stručnih i metodoloških dostignuća u procesu dolaženja do ekspozije, posebno objavljivanju i štampanju same publikacije. Na primjeru predstavljenog zbornika vidimo da nisu zadovoljena neka od načela za ujednačavanje strukture i oblika autorskih radova, a kako bi Zbornik bio u potpunosti jedna kompaktna cjelina.

Suma summarum, predstavljena publikacija je kroz nova saznanja dala značajan doprinos poticaju na dalja sve popularnija istraživanja lokalne prošlosti, a time i razvoju historiografije Bosne i Hercegovine.

